

NEMZETI IDENTITÁS ÉS ÁLLAMPOLGÁRI LOJALITÁS A DUALIZMUS KORI MAGYARORSZÁGON

Jelen konferencia igen izgalmas feladatra vállalkozott: egy régen volt államalakulat lakóinak kötődéseit (identitásait és lojalitásait) kívánja megvizsgálni, sőt annak időbeli változásait szeretné feltérképezni.¹ Csakhogy régen meghalt emberek kollektív érzelmi attitűdjeinek a tudományos feltárása meglehetősen kockázatos vállalkozás. A módszertani nehézséget az okozza, hogy az olyan képlékeny és csüggesztően összetett fogalmak – mint például az identitás – működéséről a nagy közösségek szintjén csak sejtéseink lehetnek, illetve túlzottan általános megállapításokat tehetünk csupán (például a magyar nemzeti karakterről). Szerencsés forrásadottságok esetén ezért tudományosan gyümölcsözőbb lehet a kisebb közösségek vizsgálata, valamint a személyhez és konkrét szituációhoz köthető identitás-problémák elemzése. A konferencia számos előadása kínál erre a megközelítésre jó példákat.

Nemzeti kötődések

Ugyanakkor a lecke szinte az Osztrák-Magyar Monarchia megszűnésének a pillanatától kezdve fel van adva a kutatóknak. A nemzet jellemének a formálódásáról, érzelmeinek a működéséről, a magyarság hibáinak és erényeinek a katalógusáról neves társadalomtudósok mondtak véleményt a Monarchia felbomlása kapcsán. Olyan erős ez a hagyomány, hogy akarjuk vagy sem, beszélnünk kell a nemzeti szintű identitásról is, hangsúlyozva azonban, hogy kevés tudományos bizonyíték áll a rendelkezésre. A terjedelmi korlátokra tekintettel elegendőnek vélem csak azokra a súlyos állításokra utalni, amelyeket Jászi Oszkár, Szekfű Gyula és Bibó István fogalmazott meg az Osztrák-

¹ E rövid tanulmány egyaránt használja az identitás, a lojalitás, a patriotizmus igencsak összetett – egymást részben átfedő, de időnként ellentétes érzelmeket kifejező – fogalmait. Céлом nem e szavak jelentésének minél pontosabb meghatározása, hanem a nemzethez, az államhoz, az otthonhoz, az uralkodóhoz (stb.) való kötődés lehetséges vizsgálati szintjeit igyekszem elkülöníteni. Írásom az OTKA által támogatott T 105466. sz. *Állam és társadalom viszonya a 19. századi magyar politikai kultúrában* c. kutatási projekt keretében készült.

Magyar Monarchia társadalomlélektani állapotáról. Szekfű Gyula a *Valahol utat vesztettünk* című munkájában például így írt:

„Köztudomású, hogy egészséges egyesületi élet, melynek társadalomszervező hatása lehetett volna, 1918 összeomlásáig alig fejlődött ki, s ennek az összeomlásnak is egyik oka kétségtelenül az volt, hogy sem a vezető réteg, sem pedig a falusi nép nem rendelkezett életképes szervezetekkel, a lakosság tökéletesen atomizálva volt...”²

Szekfű egy korábbi munkájában úgy látta, hogy a társadalmi kohézió hiányának legfőbb oka, hogy az állam vérszívó szörnyként meggyengítette a társadalmat, az élet egyre több területére terjesztette ki hatalmát, felfalta a társadalmi öntevékenységet, de saját gyengesége folytán nem tudta betölteni a maga által vállalt szerepet, nem volt képes gondoskodni polgáraitól, erejéből csak látszatintézkedésekre futotta.³ Bibó nagyon hasonlóan fogalmazott:

„A világháború kitörésének pillanatában nem volt a kiegyezésénél gyűlöltebb politikai jelszó a Lajta egyik oldalán sem. A hazugságnak azok a vaskos oszlopai, melyeken a kiegyezés nyugodott, már belülről teljesen elkorhadt, fereg rága holmik voltak”.⁴

Vélekedése szerint a kiegyezési rendszer a hazugságra, a látszatra, a félelmekre, az öncsalásra épült (lásd a korabeli politika akkori kulcsszavait: függetlenség, szabadság, paritás, szupremácia, a rendszer továbbfejlesztése), ez pedig kihatott a magyar társadalom magatartására, eltorzítva az értékrendjét. Témám szempontjából a leghasználhatóbb megfigyelések Jászi Oszkárnál olvashatók. A Habsburg monarchia felbomlásának okaival foglalkozó könyvében az oktatási rendszert is bírálta. Úgy látta, hogy az állami tankönyvek a magyar szupremáciát sulykolták, ez pedig nem csak a nemzetiségekkel való összetartozás-tudat kialakulását lehetetlenítette el, hanem a nemzetek feletti közösügyes állam létébe vetett hitet is gyengítette. „Ilyen körülmények között a közös uralkodó iránti lojalitás, a patrimonialis állam dinasztikus patriotizmusa lett az egyetlen összekötő kapocs a két ország és a különböző nemzetek között.” Ám a széthúzó

² SZEKFŰ 1987. 31.

³ SZEKFŰ 1934. 270-271., 293-296.

⁴ BIBÓ 2004. 331.

erők hatására a századfordulóra ez is meggyengült: „A Habsburgok állama végül is azért omlott össze, mert nem tudott igazi szolidaritást kínálni nemzeteinek a komoly állampolgári nevelés rendszerének segítségével.”⁵

Neves gondolkodóinknak tehát meglehetősen markáns véleménye volt a nemzeti identitás zavarairól és az állampolgári lojalitás problémáiról a dualizmus kori Magyarországon. Úgy vélem, hogy ha történészként szeretnénk hozzászólni a témához, akkor érdemesebb konkrét esetek kapcsán vizsgálni az identitásproblémákat, amiként azt Hanák Péter is tette úttörő jellegű tanulmányában. Ebben a körben közismert, hogy az 1898-as év kettős jubileuma (az 1848-as magyar forradalom és Ferenc József trónra kerülésének 50. évfordulója) kapcsán elemezte a nemzeti és állampatrióta értékrend csak ideig-óráig feloldható konfliktusát.⁶ Saját kutatásaimban pedig a különféle politikai rítusok és szimbólumok vizsgálata kapcsán jutottam arra a következtetésre, miszerint az 1867-es rendszer nem konszenzusra, hanem a megszokásból, a biztonságérzetből fakadó belenyugvásra épült. A passzív csatlakozáson túl azonban érzelmi azonosulás, szimbólumokon keresztül megnyilvánuló lelkesedés nemigen alakult ki. Akik egyetértettek vele és működtették, azoknál is hiányzott az azonosulás.⁷ A kormány még Mikszáth Kálmánt is felkérte egy közjogi regény elkészítésére, hogy az olvasókkal megértessék a kiegyezés államjogi rendszerét. Az alapötlet már 1885-ben megvolt, de az írónak beletört a bicskája a feladatba: haláláig mindössze három rövid fejezet készült el.⁸ A fennálló politikai rendszert erősítő új közösségképző szimbólumok megalkotására a hatalom sikertelenül tett kísérletet, a nemzet által őrzött jelképekkel viszont az 1867-es kiegyezés írott és íratlan szabályai miatt nem azonosulhatott. A kiegyezést követően tehát egymást kizáró tradíciók alakultak ki: egy központi formált és az állampolgárok bizonyos mértékű lojalitására építő állampatriotizmus, illetve egy a társadalmi nyilvánosságban továbbélő hazafiság, a maga rítusaival (egyleti megemlékezésekkel, karitatív akciókkal, felvonulásokkal stb.).

Ugyanakkor az is jól látható, hogy a 20. század elejére mindkét tradíció válságba jutott. Egyrészt a kiegyezési közjogi rendszer amúgy

⁵ JÁSZI 1983. 551., 553.

⁶ HANÁK 1988.

⁷ Álláspontom részletesebb kifejtését lásd CIEGER 2009.

⁸ MIKSZÁTH 1919.

is bizonytalan legitimitása erősen megkopott. A bonyolult jogi és politikai intézményrendszer komoly működési zavarokkal küzdött, az alkotmányosság és a szabadságjogok továbbfejlesztése elmaradt. Az állampolgárság fogalma pedig nem bővült, sőt a kormányzati nemzetiségpolitika valójában egyre többeket rekesztett ki abból.⁹ Az állampatriotizmus helyett a nemzetiségek eleinte passzivitással reagáltak, a 20. században pedig felerősödött vezetőikben az elszakadás vágya (amit több esetben kívülről is gerjesztettek). Másrészt a magát 1848 valódi örökösének tekintő ellenzéki erők az évtizedek múlásával fokozatosan feladták az alkotmányosság elmélyítésének programját, tevékenységük egyre inkább látszatcselekvésekben (pl. Kossuth-szobrok állításában, ünnepi szónoklatokban) merült ki. Nem utolsósorban pedig, a korszakban mindvégig igen szűk maradt azon állampolgárok köre, akik legális módon, például választójoguk révén vehettek részt a politika alakításában. Mindezen tényezők romboló hatással voltak az alkotmányos viszonyok és a parlamentáris intézmények iránt érzett büszkeségre. Úgy tűnik számomra, hogy a dualizmus öt évtizede során a legitimáló szimbólumok, rítusok politikai funkcióit a jogtudomány és a különféle közjogi mítoszok igyekeztek pótolni. A közjogi teóriák és viták ugyanis alkalmasnak tűntek arra, hogy táplálják a függetlenségi hagyományokat, mélyítsék az ezeréves magyar alkotmányos fejlődés páratlanságának mítoszáét, összekapcsolva az államalkotó magyarság szupremáciájának gondolatával; miközben kitartóan bizonygatták, hogy a fennálló politikai rendszer a létező legoptimálisabb.

Lokális kötődések

A nemzeti szintű kötődések (meglehetősen általános) jellemzése után érdemes a lokalitáshoz fűződő identitásokról is szót ejteni. Kutatásaim során átnéztem az 1870-es években íródott megyei és városi tiltakozásokat a kormányzat területrendezési törekvéseivel szemben.¹⁰ A magyar nemzetállam ugyanis megoldandó problémát (esetenként veszélyt) látott a rendi autonómiákban és az etnikai-kulturális különbségekben, ezért a közigazgatás átszervezésével, racionalizálásával a lakosság homogenizálását kísérelte meg. A tiltakozó feliratok jelentősége abban áll, hogy a helyi közösségek tulajdonképpen először (és

⁹ CAPOTA–VESE 2006.

¹⁰ A kérdésről bővebben, részletes forrásidézetekkel CIEGER 2011.

ilyen átfogó módon Trianonig lényegében utoljára) mondhattak véleményt országuk, régiójuk, megyéjük, városuk területéről, annak határaitól, jellemzőiről. Tanulságos volt megfigyelni, hogy a központi kormányzat centralizáló, nemzetépítő céljaival szemben a lokális közösségek saját autonómiájuk, különállásuk megvédéséhez milyen érveket alkalmaztak, identitástudatuk milyen valós és virtuális helyszínekhez kötődött, továbbá miként határolták körül saját közösségüket és különítették el magukat másoktól: például a szomszéd rivális várostól, megyétől, az öntudatos polgárság a vidéki dzsentritől, vagy éppen egy másik etnikumtól, illetve a távoli központ akaratától.

Leggyakrabban a szociológiai-statisztikai érveléssel találkozhatunk a dokumentumokban. Adatokban bővelkedő mondatokkal és táblázatos kimutatásokkal demonstrálták gazdasági, műveltségi és infrastrukturális fejlettségüket, illetve a rivális megye, város elmaradottságát. Természetesen nem hiányzott, különösen a megyék részéről, az ősi alkotmányosság beszédmódja sem: azaz annak bizonygatása, hogy a Szent István által alapított vármegyék miként voltak a nemzetmegtartó alkotmányosság és magyar szabadság ősi bástyái az évszázadok alatt. Ugyancsak gyakran használtak a tiltakozók az adott város vagy megye határain belül élők mentális-kulturális összetartozását hangsúlyozó érveket. A „családi, baráti kötelékek”-re, a közös szokások, az otthonosság, „az együvé tartozóság” fontosságára hivatkoztak, éppen ezért arra figyelmeztették a kormányt, hogy csak fokozott körültekintéssel használja a „mérnöki körzöt” a területi kikerekítés során. A nemzetiségi vidékeken található városok, megyék rendre beemelték okfejtésükbe az etnikai megfontolásokat, és siettek figyelmeztetni a kormányzatot, hogy milyen veszélyekkel járna a fennálló társadalmi viszonyok megbolygatása a közigazgatási határok átszabásával (például a magyarság rovására változna a képviselőtestület összetétele).

A feliratokban és a tiltakozó akciókban nyilvánvalóan együtt volt jelen a helyi elitek félelme addig élvezett befolyásuknak és hatalmi pozícióiknak az elvesztésétől, valamint a lokális közösségek aggodalma a várható valós problémák miatt. A levéltári iratok azonban az identitások térbeli kereteiről is árulkodnak. Döntően ugyan az elitek hangján, de számos esetben valós különbözőségekre világítanak rá. Szólnak a központból egységesnek tételezett közösségeket megosztó törésvonalokról és identitáskonfliktusokról, végső soron pedig arról, hol is tartott a nemzet- és államépítés egymással párhuzamosan haladó

(ám sokszor egymást akadályozó) nagy programja a 19. század utolsó harmadában. Fontos azonban azt is hangsúlyozni, hogy a központi homogenizáló törekvések ellenhatásaként sok esetben a térhez kötődő kényszer szülte identitásteremtés is zajlott: érveket kellett találni egy-egy község vagy jogi és területi kiváltság megtartása érdekében (több közösség a külső támadás hatására fedezi fel kötődéseit).

A megyék, városok ellenállásának felemás eredménye lett: az etnikai-történeti különállást a törvények felszámolták, de a terület-rendezés (pl. a megyehatárok átszabása) csak korlátozott volt, az évszázados földrajzi kapcsolatokat a kormányzat végül nem szakította szét a közigazgatás gyökeres átalakításával (ezzel persze a pénzügyi problémák is megoldatlanok maradtak).

A lokális identitás erősítésében fontos szerepet játszottak a különféle helyi tudományos társulatok, helytörténeti múzeumok, illetve a századfordulóra már jelentős számban elkészült megyei és városi monográfiák is. E döntően magyar nyelvű vállalkozások kettős célt tűztek maguk elé: a nemzeti identitás terjesztése mellett a kisebb hazára (a szülőföldre) vonatkozó ismeretek elmélyítését. Külön csoportot képeznek azok a területek (és helyi elitek), amelyek nem vármegyei, hanem már nem is létező rendi kereteken belül írták meg múltjukat, válaszul a korábban jelzett homogenizációs törekvésekre (pl. erdélyi szászok, Hajdúság, jászkunok).¹¹ Az egyébként nem túl jelentős regionális identitás esetükben jelent meg a leginkább.

A monarchiát kutató külföldi történészek tollából megjelent esettanulmányok pedig arra szolgáltatnak bizonyítékokat, hogy miközben a nemzetek feletti intézmények (például a közös hadsereg, a birodalmi bürokrácia, a katolikus egyház) átpolitizálódtak a századfordulóra és egyre kevésbé voltak képesek erősíteni az állampatrióta értékrendet, addig az uralkodó szerepe fokozatosan megváltozott: a depolitizálódó, folklorizálódó és egyre inkább vallásos köntösbe öltöztetett Ferenc József szinte egyedülként testesítette meg ezt az eszményt. Az iránta érzett dinasztikus hűség azonban minden további nélkül összefért egy szűkebb földrajzi területre vonatkozó erős hazafissággal (tartományi/etnikai nacionalizmussal) és a birodalom más népeivel szembeni nyílt ellenérzéssel.¹²

¹¹ VARGA 2014.

¹² IRA-SUSOVA-KROCOVÁ 2006.; KILCH-KLUCZEWSKA-SZPAK 2006.; WOLF 2007.

Személyes kötődések

Végül, a nemzeti és lokális szint tárgyalása után egy példa segítségével amellet szeretnék érvelni, hogy a Ferenc Józsefi korszak identitás-problémái a személyes dilemmák elemzésén keresztül tárhatók fel a leginkább.

Példám főszereplője Pauler Gyula, az MTA rendes tagja, az Országos Levéltár első igazgatója, kanonikus történeti szakmunkák szerzője. Árpád-korral foglalkozó munkáival és a honfoglalás időpontjának a meghatározásával jelentős szerepet játszott a nemzeti emlékezet formálásában. Pauler részt vett 1894 áprilisában Kossuth Lajos temetésén. Úgy érezte azonban, hogy tettét meg kell magyaráznia, ezért levelet írt barátjának Thallóczy Lajosnak. Tudjuk, azokban a hetekben sokan másoknak is komoly főfájást okozott, hogy milyen magatartást tanúsítsanak a Kossuth-gyász kapcsán.¹³ Levelei tanúsága szerint mindenekelőtt a függetlenségi hagyományból fakadó nemzeti érzés vitte ki a temetésre: „Amit [Kossuth] emléke megrezegtet az nem annyira a személye miatt való fájdalom [...] hanem az örök eszme, amely végigvonul a magyar történeten, és nem ok nélkül: jaj de hunczfut a német!”¹⁴ Továbbá konzervatív emberként nem kívánt azonosulni a liberális Wekerle-kormány hivatalos álláspontjával, miszerint az állam nem vállalt szerepet a szertartás lebonyolításában. Ugyanakkor nem akart hálátlan sem lenni uralkodójával szemben, aki néhány évvel korábban ritka kivételként részt vett édesapja, Pauler Tivadar igazságügyi miniszter temetésén:

„egy speciális pszichológiai ok is zavart, s utóbbi kis lelkiismereti furdalást okozott. Én ugyanis úgy érzem, mintha a Felségnek speciális lekötelezettje volnék azért a tisztességéért, melyben atyámat halála után részesíté, teljesen spontán, anélkül, hogy csak valaki szóba is hozta volna [...] De a scrupulusomat eloszlatta csakhamar az a kézzelfogható igazság, hogy ámbár Őfelségének sasszeme van [...], mely még a legkisebb búzaszemet is meglátja, én mégis oly kicsiny búzaszem vagyok, hogy akármit csinállok, nem lát meg, s így kellemetlenséget neki nem okozok.”¹⁵

¹³ Bővebben GERŐ 2004. 60–65.

¹⁴ Pauler Gyula Thallóczy Lajoshoz, Bp. 1894. március 27. Országos Széchényi Könyvtár Kézirattár [OSZK Kt.] Fond XI/755.

¹⁵ Pauler Gyula Thallóczy Lajoshoz, Bp. 1894. április 11. OSZK Kt. Fond XI/755.

Majd 67-esként elismeri Thallóczyt, hogy

„a Kossuth gyászban különben, kivált vidéken, volt érzés s volt sok igazság”. Levele végén pedig buzgó katolikusként alig leplezett ellenszenvvel szölt a temetés után várhatóan újra fellángoló egyházpolitikai vitáról. Írását végül a barátjához intézett szokásos kéréssel zárta: „Ha azonban már zsidó lében úszunk, akkor [...] kérem a zsidó anekdoták újra megkezdését.”

Noha Pauler már levele elején sietett leszögezni, hogy „az efféle énboncolás másra nézve a lehető legunalmasabb dolog, nem is mindig megbízható, s én nem is szoktam practizálni”, történészként vitatkoznom kell hajdani kollégámmal. Témám szempontjából ugyanis különösen izgalmas ez a forrás, még akkor is, ha a személyes kötődések boncolgatása valóban vezethet pontatlan megállapításokhoz. Az én olvasatom szerint ugyanis Pauler levelében egyszerre van jelen a dinasztikus hűség és a nemzeti elkötelezettség, a politikai rendszer iránti lojalitás és a liberális kormánypolitika bírálata, illetve a mindezt átható sajátos világnézeti beállítottság.¹⁶

IRODALOM

BIBÓ István

2004 Eltorzult magyar alkat, zsákutcás magyar történelem. [1948] In: Cieger András (szerk.): *A kiegyezés*. Osiris Kiadó, Budapest. 319-344.

¹⁶ Paulernek a zsidósággal kapcsolatos érzéseit – némileg szokatlan módon – még Thallóczy is szükségesnek tartotta szóba hozni a barátjáról készített emlékbeszédében. „Nem gyűlölte ő azért a más hiten lévőket, sőt tisztelte mindenkiben az igaz vallásos érzést. [...] Mindamellett vétenénk az igazság ellen, ha nem említnék meg a zsidósággal szemben elfoglalt álláspontját. Tényleg nagy figyelemmel kísérte az antiszemitizmust, a legnagyobb ellenszenvvel viseltetett az üzleti felfogás iránt. Nem lévén érzéke csak a takarékosság s szerény meghúzás által szerzett vagyonhoz, a spekulációt s az ipari vállalkozást lelke mélyéből megvetette. Nála ez inkább a konzervatív tudós lateiner averziója volt; a viszonyokat radikálisan átalakító kapitalizmus s a személyekre nem terjedt ki.” Ezt követően pedig mintegy mentegetőzésképpen Thallóczy egy lábjegyzetben közli, hogy Paulernek ügyvédként ortodox zsidó ügyfelei is voltak, akikkel szívélyes viszonyt ápolt. Lásd THALLÓCZY 1911. 68-69.

CAPOTA, Crina – VESE, Vasile

- 2006 Citizenship, Loyalty and National Identity in Austria-Hungary: the Romaninan Case (1848-1918). In: Steben G. Ellis, G. Hálfdanarson – A. K. Isaacs (eds.): *Citizenship in Historical Perspective*. Ed. Plus, Pisa. 127-139.

CIEGER András

- 2009 Alkotmányosság és nemzeti identitás – a magyar történelem kontextusában. In: Cieger András (szerk.): *Kötőerők*. Atelier, Budapest. 47-86.
- 2011 Konfliktusok a tér körül: Kormányzati területrendezési törekvések és a lokális identitás elbeszélései az 1870-es években Magyarországon. In: Cieger András (szerk.): *Terek, tervek, történetek*. Atelier, Budapest. 101-120.

GERŐ András

- 2004 *Képzelt történelem*. Fejezetek a magyar szimbolikus politika XIX-XX. századi történetéből. Eötvös Kiadó – PolgarArt, Budapest.

HANÁK Péter

- 1988 1898 – a nemzeti és az állampatrióta értékrend frontális ütközése a Monarchiában. In: Hanák Péter: *A kert és a műhely*. Gondolat Kiadó, Budapest. 112-129.

IRA, Jaroslav – SUSOVA, Veronika – KROCOVÁ, Martina

- 2006 The Notion of Good Citizenship (1848-1918): Czechs in Austria-Hungary in Czech Perspective, In: Steben G. Ellis, G. Hálfdanarson – A. K. Isaacs (eds.): *Citizenship in Historical Perspective*. Pisa: Ed. Plus, 163-179.

JÁSZI Oszkár

- 1983 *A Habsburg-monarchia felbomlása*. [1929] Gondolat, Budapest.

KILCH-KLUCZEWSKA, Barbara – SZPAK, Ewelina

- 2006 Citizenship in Galicia at the Turn of the 19th and 20th Century. The Tactic Game? In: Steben G. Ellis, G. Hálfdanarson – A. K. Isaacs (eds.): *Citizenship in Historical Perspective*. Ed. Plus, Pisa. 181-187.

MIKSZÁTH Kálmán

- 1919 *Az amerikai menyecske. Regénytöredék.* Lampel, Budapest.

SZEKFŰ Gyula

- 1934 *Három nemzedék és ami utána következik.* (3. kiadás) Királyi Magyar Egyetemi Nyomda, Budapest.

- 1987 „*Valahol utat veszítettünk*”. [1944] Magvető, Budapest.

THALLÓCZY Lajos

- 1911 *Pauler Gyula emlékezete (1841-1903).* Állami Nyomda, Budapest.

VARGA Bálint

- 2014 Vármegyék és történettudományi reprezentáció a dualizmus kori Magyarországon. *Történelmi Szemle* LVI. 2. 179-202.

WOLF, Christiane

- 2007 Representing Constitutional Monarchy in Late Nineteenth and Early Twentieth-century Britain, Germany and Austria. In: Laurence Cole – Daniel L. Unowsky (eds.), *The Limits of Loyalty. Imperial symbolism, popular allegiances, and state patriotism in the late Habsburg Monarchy.* Berghahn, New York – Oxford. 199-222.

CIEGER, ANDRÁS

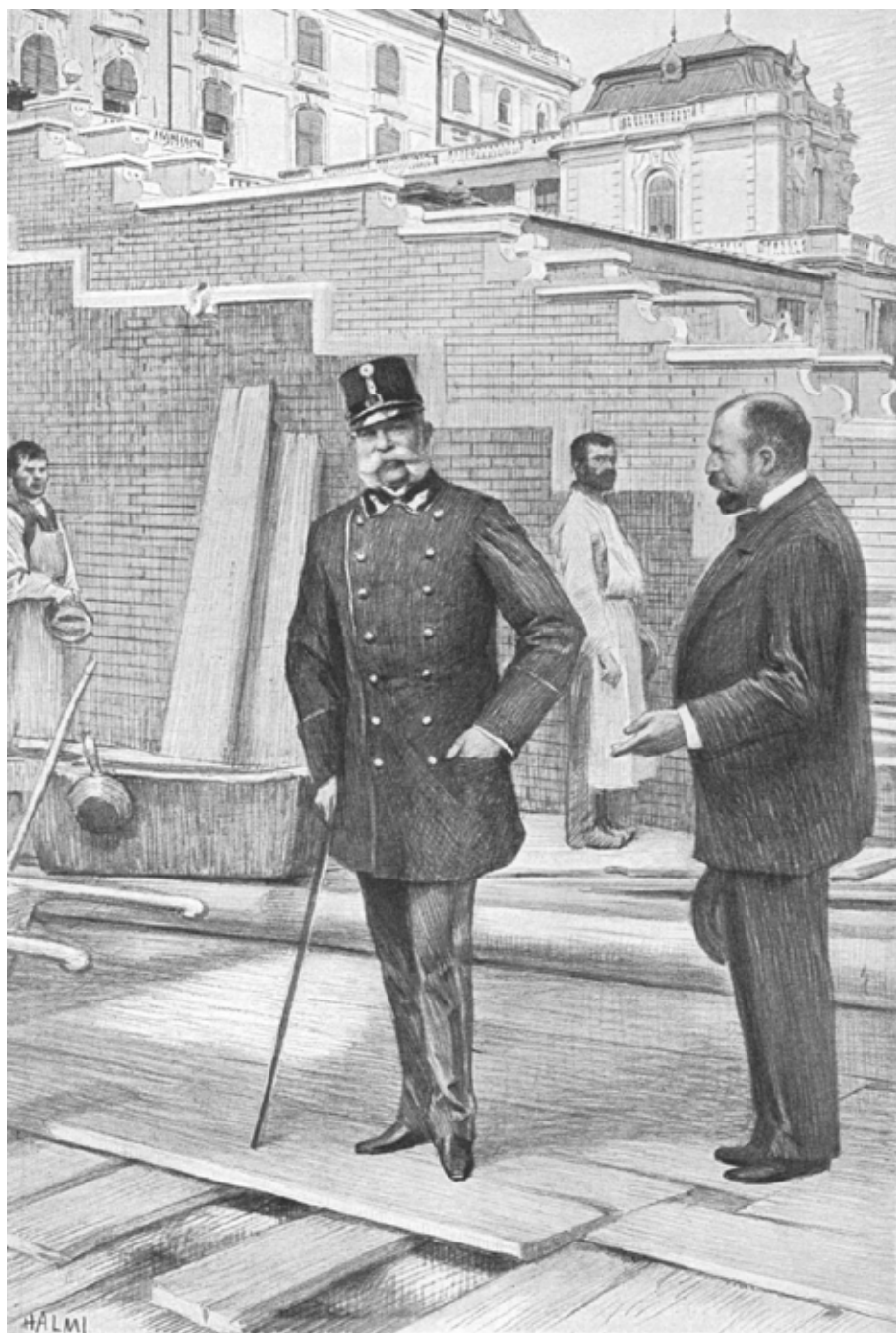
NATIONAL IDENTITY AND STATE LOYALTY IN HUNGARY OF THE COMPROMISE ERA (1867-1918)

The study analyses the political, social and emotional ties of the people to the Hungarian Kingdom within the Habsburg Monarchy. The Author focuses on three levels: the national, local and personal attitudes towards the political system, the Hungarian state and the monarch. According to the Author a unified civil consciousness or constitutional patriotism could not be formed during the five decades of the Austro-Hungarian Compromise, however the local identity was strong. He examines the arguments of the local communities against the homogenising efforts of the state.

At last he emphasises with the help of an ego-document that the working of identity is very complex on the personal level. In fact, identity can include seemingly controversial ethnic, religious, political and dynastical loyalties at the same time.

Ferenc Józsefet ábrázoló sétapálca markolat

A király a palota-építkezéseket szemléli